

Світлана Ємець,
наук. співроб.,
Полтавський літературно-меморіальний
музей В. Г. Короленка

ДІЯЛЬНІСТЬ В. Г. КОРОЛЕНКА ЩОДО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ВІД НАСИЛЛЯ

У статті описано діяльність Володимира Галактіоновича Короленка щодо захисту дітей від насилля: відомий письменник виступав на захист дітей на сторінках газет, журналів, у своїх художніх творах, у листах до керівників держави. Діяльність Короленка щодо захисту дітей від насилля проявлялася також у створенні Ліги порятунку дітей.

Svitlana Yemets

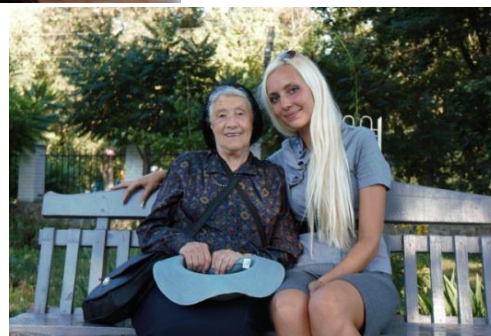
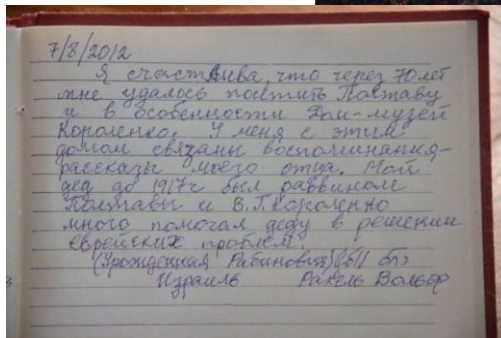
V. H. KOROLENKO'S WORK ON PREVENTION OF CHILD ABUSE

The article provides the description of activities of Volodymyr Korolenko aimed at protection of children from violence: a famous writer protected children's rights in newspapers and magazines, in his fiction works, in letters to the heads of the state. Korolenko's activities focused on the protection of children played an important role in establishment of "Save the Children" League.

Сучасні тлумачні словники української мови роз'яснюють насилля, насильство як застосування фізичної сили до когось [6, с. 434], як дії із застосуванням фізичної сили (або психологічного тиску) щодо когось [9, с. 387]. Насильство над дітьми – широке поняття, яке охоплює різні види поведінки будь-яких осіб, які старші чи сильніші. Будь-який вид насильства (фізичне, сексуальне, психологічне чи зневага до інтересів і потреб дитини) призводить до порушення прав дитини, до шкоди її здоров'ю та життю. Саме проти фізичного насильства над дітьми виступав Володимир Галактіонович Короленко – відомий російський письменник, 160-річчя від дня народження якого відзначали влітку 2013 року.

«Совістю інтелігенції», «адвокатом слабких і пригнічених», «моральним генієм», «апостолом дієвої любові» називали сучасники Володимира Галактіоновича, письменника-гуманіста кінця XIX – початку XX століття, який більше 20 років прожив у Полтаві, яку любовно величав «містом-садом». Мешкаючи в нашому місті в буремні роки Жовтневого перевороту і громадянської війни (1917–1921 рр.), як стверджують сучасні дослідники, великий праведник рішуче виступив проти терору й насильства, засудив великодержавний шовінізм, послідовно відстоював гуманістичні ідеали [5, с. 7]. В. Г. Короленко став для прогресивного людства безсмертним і величним символом невтомного борця за громадянські права і свободу, соціальну справедливість, утвердження в суспільстві ідеалів демократії. Він не пропускав жодного випадку, зауважують дослідники, де зневажалася почуття людської гідності та порушувалася соціальна справедливість [1, с. 12].

Улітку 2012 року з'являється у «Книзі відгуків Полтавського літературно-меморіального музею В. Г. Короленка» такий запис: «7/8/2012. Я щаслива, что через 70 лет мне удалось посетить Полтаву и, в особенности, Дом-музей Короленка.

У мене с етим домом связаны воспоминания – рассказы моего отца. Мой дед до 1917 г. был раввином Полтавы и В. Г. Короленко много помогал деду в решении еврейских проблем (Урожденная Рабинович). Израиль. Рахель Вольф». Такий запис зробила, відвідавши разом із своєю родиною музей В. Г. Короленка, громадянка Ізраїлю Рахель Вольф, яка і поділилася своїми дитячими спогадами про письменника. Як відомо, хвиля антисемітизму в Росії то наростала, то спадала. Початок ХХ століття відзначився новим підйомом хвилі антисемітизму, на що завжди відгукувався В. Г. Короленко. Письменник гнівно обвинувачував на сторінках газет, журналів, у своїх публічних виступах організаторів єврейських погромів.

У 1903 році В. Г. Короленко написав «Будинок № 13» – один з найяскравіших творів, спрямованих проти антисемітської політики держави: 7 квітня 1903 року на християнську Пасху відбувся кишинівський погром, якому передувал «кровавий, мрачний, изуверський призрак ритуального убийства», – писав Володимир Короленко в «Домі №13». Убивство хлопчика в Дубосарах породило чутки про ритуальне вбивство з метою використання євреями християнської крові для приготування пасхальної страви. В. Г. Короленко поїхав туди, відвідав місце самої драми – Азіатський перевулок, будинок № 13, зібрав і записав враження очевидців, зустрівся і говорив не тільки з потерпілими, а й з нейтральними людьми, з антисемітами, відновив картину вбивства, намагався виявити причину і повну картину подій, а також роль преси і роль представників влади. Він вважав своїм письменницьким і людським обов'язком особисто вивчити ситуацію і обнародувати істину.

Саме в 1903 році Короленку виповнилося 50 років – письменник отримує безліч привітальних адрес (колективні листи в художньому оформленні), телеграм, листів, серед яких були телеграми з Кишинєва, де юристи висловлювали: «... наилучшие пожелания дорогому автору «Дома №13», чутко, как всегда, откликнувшись на многозначительное общественное явление. Будем дружно работать, чтобы далекие огни, к которым Вы так страстно и настойчиво зовете русское общество, становились нам все ближе и ближе» [7]. Адвокати з Гомеля писали: «Изучая в Гомеле злое дело человеконенавистничества, мы тем глубже и живее чувствуем значение деятельности крупного художника и публициста, неизменно борющегося за права и достоинства личности без различия веры и национальности» [8].

Володимир Галактіонович Короленко велику увагу приділяв соціальному захисту полтавчан. Він відкрито засуджував засоби, що їх використовували більшовики для утвердження «нового життя». Позиція та настрої Володимира Галактіоновича того часу знайшли відображення в мужніх і чесних «Листах до Луначарського» та «Листах з Полтави». Звертаючись до Раковського, Короленко гнівно повідомляє про страчених дітей: «Навіть за царської влади соромилися страчувати дітей, та ще в «адміністративному порядку», без суду. Нині в Українській республіці таке адміністративне дітовбивство вже набуває характеру «побутового явища» (Лист дев'ятнадцятий до Раковського) [4].

В. К. Короленко обурюється, коли «довідався, що 9 чоловік розстріляні, серед них одна дівчина 17 років і ще двоє малолітніх. Скільки мій слабкий голос матиме силу, я до останнього подиху не перестану протестувати проти позасудових розстрілів і проти дітовбивства» (Лист третій до А. В. Луначарського) [4]. З цього ж приводу він звертається і до голови Всеукраїнського центрального виконавчого комітету тов. Петровського: «Справа ця – клопотання щодо малолітньої дочки селянина – Євдокії Пищалки, засудженої полтавською ЧК до розстрілу. Дванадцять чоловік у цій справі вже розстріляно». І, дізнавшись про амністію для дівчинки Пищалки, В. Г. Короленко зазначає: «... я не можу радіти за нашу батьківщину, в якій могло йтися про розстріл цієї дитини» (Лист третій до Раковського) [4]. Особливо піклувався письменник про покращення життя дітей. Звертаючись, як почесний голова Ліги порятунку дітей до голови Директорії УНР В. К. Винниченка, письменник пише: «Ворожнеча і розбрат, які розділяли народності колишньої Росії, мають затихати біля межі, де починається дитинство». Володимир Галактіонович звинувачував більшовизм за дітовбивство – злочин, якому немає прощення. Тому восени 1918 року, в умовах австро-німецької окупації і гетьманщини, серед російської інтелігенції Полтави виникла ідея створення благодійної організації, яка взяла б на себе турботу про дітей-сиріт та безпритульних. Поява цієї категорії дітей, зауважують В. Я. Ревегук та Н. К. Кочерга, була результатом чотирирічної світової та громадянської воєн. Ініціатором створення організації був В. Г. Короленко. Володимир Галактіонович так визначив принципи існування Ліги: «Діяльність Ліги – поза політикою, поза класами, поза станами... Немає для нас класових дітей».

Метою діяльності Ліги була, в першу чергу, турбота про дітей-сиріт і безпритульних, порятунок їх від голоду, сприяння фізичному, розумовому і моральному вихованню, розробка питань правового і соціального захисту та ін. Для вирішення цих завдань Ліга порятунку дітей мала налагодити постачання дітей продуктами харчування і одягом, організувати для них притулки, лікарні, школи, санаторії, дитячі ясла і садочки. Районом діяльності Ліги визначалася вся Україна. Кошти для забезпечення діяльності Ліги мали надходити за рахунок зборів приватних осіб, допомоги з боку держави і громадських організацій, а також внесків індивідуальних членів Ліги та ін. З цією метою працівниками Ліги влаштовувалися громадсько-політичні кампанії: «Гижні голодної дитини», «Гижні сухаря» та ін. Протягом короткого часу активістам Ліги вдалося зібрати з різних джерел близько 25 тисяч карбованців, продукти харчування для голодуючих російських дітей, які найбільше

потерпали від братовбивчої війни і соціально-класових експериментів більшовиків. Уже в лютому 1919 року до Москви було відправлено перший потяг з продуктами кількістю 32 вагони. У березні такий же потяг було надіслано до Петрограда. Навесні 1919 року з ініціативи Ліги розпочалася загальноукраїнська акція надання притулку і оздоровлення дітей, які прибували в Україну, рятуючись від голоду, з центральних районів Росії. З цією метою почали створюватися колонії і спеціальні притулки для цих дітей. Найбільша колонія була розташована в селі Трибах поблизу Полтави, якою керував А. С. Макаренко.

У художніх творах Володимир Галактіонович показує злиденне, тяжке життя бездомних, безпритульних дітей. Словами свого друга у творі «У лихомому товаристві» він говорить, що *не міг собі уявити, щоб діти могли жити без «дому», ... члени «лихого товариства» жили в підземеллі. Світла тут було мало, більше сирості й мороку»* [3, с. 47], «...коли я глянув на Марусю, що тримала обома руками шматок булки, у мене заніло серце» [3, с. 40].

Яскраво описує письменник злиденне життя дітей, позбавлених родинного середовища, описує умови проживання знедолених дітей. Перед нами постають картини соціального середовища, яке знищує дітей: *«Це було бліде, крихітне створіння, що скидалося на квітку, яка виросла без сонячного проміння. Незважаючи на свої чотири роки, вона ходила ще погано, невпевнено ступаючи кривими ніжками і хитаючись, як билинка; руки її були тонкі й прозорі; голівка похитувалась на тонкій шиї, як голівка степового дзвіночка; очі дивились часом так не по-дитячому сумно»* [3, с. 33], *«вона не любить гратися... невесела від сірого каменя... сірий камінь висмоктає з неї життя»* [3, с. 34].

Про свої дитячі роки Володимир Галактіонович пригадує, як *«щось незрозуміле заворушилося в душі»*, коли діти дізналися, що сусід купив собі Мамеріка, хлопчика-сироту, якому не давав їсти, а дозволяв лише вилизувати порожній посуд, де знаходилася їжа, давав гризти кусочки хліба і двічі боляче побив. *«У нашій сім'ї, – напише Короленко, – норови були м'які, і ми ніколи не бачили жорстокості такої, як сусід вчинив з Мамеріком: він схопив хлопчика, нахилив, затиснув голову дитини своїми колінними – і в повітрі засвігли різки. Мамерік відчайдушно заскиглив від болю»* [2, с. 58].

Таким чином, В. Г. Короленко виступав на захист дітей від насилля у своїх художніх творах, у листах до керівників держави. Діяльність великого письменника щодо захисту дітей від насилля проявлялася також у створенні Ліги порятунку дітей, у гнівних звинуваченнях на сторінках газет, журналів, в публічних виступах організаторів єврейських погромів, від чого, в першу чергу, страждали діти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Винничук Р. Загальнолюдські цінності у творчості й діяльності В.Г.Короленка / Р.Винничук, Л.Кравченко // Принадність Вашого слова та імені безмежна у часі (до 160-річчя від дня народження В. Г. Короленка) : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (з міжнар. участю) / за заг. ред. М. Степаненка, Л. Кравченко. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. – 214 с.
2. Короленко В. Собрание сочинений в десяти томах. История моего современника / В. Короленко. – М. : Государственное издательство художественной литературы, 1954. – Т. 5. – 400 с.
3. Короленко В. Слепий музыкант. Повісті та оповідання. / В. Короленко. – К. : «Молодь», 1979. – 204 с.
4. Короленко В. «...Что написано – неопровержимо» – «...Що написано – неспростовне» / В. Короленко. – К. : ДП Видавничий дім «Персонал», 2010. – 468 с.
5. Степаненко М. Володимир Короленко – апостол правди і добра / М. Степаненко, Л. Кравченко // Принадність Вашого слова та імені безмежна у часі (до 160-річчя від дня народження В. Г. Короленка) : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (з міжнар. участю) / за заг. ред. М. Степаненка, Л. Кравченко. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. – 214 с.
6. Сучасний тлумачний словник української мови : 60 000 слів / [ред.-упоряд. В. Дубічинський]. – Харків : ВД «ШКОЛА», 2009. – 614 с.
7. Фонди Полтавського літературно-меморіального музею В. Короленка. А-2 №256.
8. Фонди Полтавського літературно-меморіального музею В. Короленка. А-2 №328.
9. Яковлева А. Сучасний тлумачний словник української мови / А. Яковлева, Т. Афонська. – Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2007. – 672 с.